

GAZIANTEP UNIVERSITY JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES

Journal homepage: <http://dergipark.org.tr/tr/pub/jss>

Araştırma Makalesi • Research Article

Hatay'dan Orta Doğu Ülkelerine Giden İşçiler Üzerine Bir Değerlendirme¹

An Evaluation of The Workers Departing from Hatay to Middle East Countries

Mikail KOLUTEK^{a*} Ahmet Vedat ŞAVAŞGÜR^b

^a Doç. Dr., Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Hatay / TÜRKİYE
ORCID: 0000-0002-2409-1192

^b Uzman, Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi, Göç Ana Bilim Dalı, Hatay / TÜRKİYE
ORCID: 0000-0002-6453-9131

MAKALE BİLGİSİ

Makale Geçmişi:

Başvuru tarihi: 12 Haziran 2022

Kabul tarihi: 15 Eylül 2022

Anahtar Kelimeler:

Türkiye emek göçü,

Hatay,

Orta Doğu,

Ekonomik kazanç

ÖZ

Hatay, Orta Doğu ülkelerine yönelen iş gücü göçünün yoğun olarak gerçekleştiği Türk şehirleri arasında özel bir yere sahiptir. 1973 yılı sonu itibarıyla Türk işçiler, Orta Doğu ülkelerine kitleler halinde yönelirken, Hatay kenti, ülkenin önemli iş gücü ihracatçılarından biri olma konumuna gelmiştir. Hatay ilinden Orta Doğu bölgesine yönelen ve dinamik bir yapı arz eden göç örgüsünün tarihsel süreç içerisinde nasıl gerçekleştiği önem arz etmektedir. Orta Doğu'ya giden işçilerin ekonomik kazançları ile bu kazançların işçilerin ömrü boyunca sürecektir zenginleşmeye yol açıp-açmadığı bilinmemektedir. Bölgeden yaşanan göçlerin Hatay'ın iktisadi durumu ve istihdam yapısı üzerine olan etkileri önemli bir husustur. Yaşanan iş gücü göçlerinde Hataylı işçilerin neden Orta Doğu ülkelerini tercih ettiği ise somut olarak açıklanmalıdır. Ayrıca Orta Doğu ülkelerine giden Hataylı işçilerin yapısal analizi, kaynak ve hedef bölgeler arasında kurulan göç organizasyonu da izahının yapılması gereken bir diğer konudur.

Hatay'dan Orta Doğu ülkelerine 1967-2020 yılları arasında yapılan iş gücü göçlerinin irdelendiği bu çalışmada konu çok yönlü olarak ele alınmıştır. Hatay ili genelinde kartopu örnekleme yöntemiyle uygulanan anketle nicel veriler toplanarak, yanı yapılandırılmış görüşmeler aracılığıyla da nitel veriler elde edilmiştir. Araştırma verileri, Hatay'dan Orta Doğu ülkelerine yönelen göçün tarihsel süreci, bölgeye giden işçilerin yapısal analizi, göç organizasyonu ve iktisadi kazancın değerlendirilmesi noktasında birçok tespit yapılmasına imkân tanımıştır. Hatay'dan gerçekleşen iş gücü göçünün şehir ve işçiler üzerinde iktisadi ve sosyal kazanımları olduğu tespit edilmiştir.

ARTICLE INFO

Article History:

Received: July 12, 2022

Accepted: September 15, 2022

Keywords:

Turkey labor migration,

Hatay,

Middle east,

Economic gain

ABSTRACT

Hatay has a special place among Turkish cities where labor migration towards Middle East countries is intense. As of the end of 1973, while Turkish workers were heading to the Middle East countries en masse, the city of Hatay reached the position of being one of the country's important labor force exporters. It is important how the migration pattern, which has a dynamic structure from the city of Hatay to the Middle East region, took place in the historical process. It is not known whether the economic gains of workers going to the Middle East and whether these gains lead to lifelong enrichment of workers. The effects of migrations from the region on the economic situation and employment structure of the city of Hatay are an important issue. It should be explained concretely why the workers from Hatay prefer the Middle East countries in the labor force migrations. In addition, the structural analysis of the workers from Hatay who went to the Middle East countries, and the migration organization established between the source and target regions are another subject that needs to be explained. In this study, which examines the labor migration from Hatay to the Middle East countries between the years 1967-2020, the subject is discussed in a multi-faceted manner. Quantitative data were collected with the snowball sampling method throughout the province of Hatay, and qualitative data were obtained through semi-structured interviews. The research data allowed many determinations to be made in terms of the historical process of migration from Hatay to the Middle East countries, the structural analysis of the workers going to the region, the organization of migration and the evaluation of economic earnings. It has been determined that the labor migration from Hatay has economic and social gains on the city and the workers.

¹ Bu çalışma Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinatörlüğü tarafından desteklenen 21.YL.015 numaralı yüksek lisans projesinden üretilmiştir.

EXTENDED ABSTRACT

As a result of the 1973 Oil Crisis, global migrations created new and complex migration patterns towards crude oil producing countries, including the Middle East and Asian countries. Taking advantage of this opportunity, Turkish workers reached the Middle East countries in large groups in line with the country's political and economic policies. Turkish workers, who went to the Middle East countries from the city of Hatay, formed the majority of these convoys. The city of Hatay is among the Turkish cities where the number of labor groups oriented to the Middle East countries is high. By the end of 1973, Turkish workers were heading to the Middle East countries en masse, while the city of Hatay became one of the country's important labor force exporters. The historical process of the dynamic migration pattern from the city of Hatay to the Middle East region, why the workers of Hatay prefer the Middle East countries, the structural analysis of the workers, the migration organization established between the source and the target region, the economic gain of the outgoing, the economic situation of the city and its effects on the employment structure are multifaceted and full of unknowns. In addition, it should be discussed why the economic gains of the Hatay workers who go to the Middle East countries do not lead to lifelong enrichment. On the other hand, official figures regarding immigration between the two regions are far from the truth. In this respect, the research evaluates the perspectives of labor migration to the Middle East countries, based on the experiences of the workers from Hatay, with official data, tables and graphs. The study, which examines the labor migration from Hatay to the Middle East countries, has been handled in a multi-faceted manner. Numerical data of individuals who migrated from Turkey were obtained through the Turkish Ministry of Labor and Social Security, Turkish Employment Agency-İŞKUR. By reaching 518 participants who migrated from the city of Hatay to the Middle East countries, quantitative data were collected with a questionnaire applied with the snowball sampling method, and qualitative data were obtained through semi-structured interviews. Participants were asked 31 questions, 29 of which were multiple choice and 2 were open-ended. The field studies were carried out within the framework of the permission of the Social and Human Sciences Scientific Research and Publication Ethics Committee of the Rectorate of Hatay Mustafa Kemal University, with the meeting date of 07.08.2020 and the decision No. 07. The purpose of the application of the questionnaire applied throughout the province of Hatay was to determine the source and destination country, the graduation status of the workers from Hatay, occupations, earnings and investments, and the satisfaction of outgoing workers. The research data allowed many determinations to be made in terms of the historical process of migration from Hatay to the Middle East countries, the structural analysis of the workers going to the region, the organization of migration and the evaluation of economic earnings. In this context, we can argue that with the Turkish governments producing policies to facilitate immigration, both Turkish contracting companies and Turkish workers who went with individual efforts play an important role in the development of the Middle East countries. We can say that the workers of Hatay dispersed to different countries of the Middle East, taking into account factors such as the facilitating effect of the language, transportation comfort, and high economic income due to geographical proximity. It has been revealed that the migration took place in a structure that is not reflected in official figures and where illegal departures are predominant. So much so that, according to the data of the Turkish Employment Agency-İŞKUR, it was determined that 96,164 workers from Hatay went to various countries of the world for work purposes only between 1978 and 2015, but it was determined that this figure was far beyond the official data, which is not reflected in Turkish statistics. It has been revealed that Saudi Arabia and Libya are stable countries of workers going to the region from Hatay. It is understood that the workers of Hatay minimize the material and moral risks brought by migration through their cultural capital and social networks. It has been understood that most of those who went from Hatay to the Middle East countries reached through individual efforts, not through mutual labor agreements seen in Western European countries, and that only some workers were present in the region through companies and the remaining majority through the bail system. Although it is known that the bail system in the region differs between Middle Eastern countries, it has been observed that many workers' rights are violated, especially in Saudi Arabia. It has been understood that the presence of foreign workers in the surety system does not make any sense in Saudi Arabia, that the guarantors confiscate foreign worker passports, and this practice is almost seen as a guarantee for the guarantor. In this case, among the Turkish workers, those who went to the region through companies; It has been determined that they are in a very good position in terms of financial income and social life opportunities, while the rate of earnings and sociality of those who go to the bail system has decreased. It has been understood that the majority of the Hatay workers, mostly qualified, semi-skilled craftsmen, work on a monthly basis under the supervision of the guarantor. On the other hand, it has been determined that the workers from Hatay operate in labor-intensive sectors, which are seen as foreign jobs in the Middle East countries, are very skilled in their field, and therefore they are among those with high earnings among the foreign workers in the country where they work. It has been revealed that foreign workers from many different nationalities in the region who want to take advantage of this situation introduce themselves as Turkish. On the other hand, it is an undeniable reality that worker migrations from Hatay contributed significantly to the city and country economy. It has been determined that the workers from Hatay, who contribute to the decrease in the youth unemployment rate in their city, provide foreign currency inflow to their country, make their investments in their hometown, and thus constitute one of the important economic chain links of Turkey. In recent years, the excess of the criteria sought for crossing between countries, the cost of living in the Middle East, the increase in visa costs, and the decrease in the value of the relevant country's currency in Turkey have reduced the migration trend towards the region, but the continuous transit of workers from Hatay shows that the migration between the two regions will not end. So much so that young workers from Hatay idealized their marriage plans with the goal of emigration to the Middle East countries.

Giriş

Göç, birey ve aile üzerindeki etkilerinin yanı sıra kentlerin sosyal dokusunu, toplumun yapısını değiştiren önemli bir faktördür (Acar, 2017, s. 939). Bireyin geride kalan hayatını, kendisinden sonraki nesilleri etkileyen kolektif eylem yapısıyla, bütün toplumu etki içine alan uzun soluklu süreçtir (Castles ve Miller, 2008, s. 29). Bireylerin kullanabileceği fırsatları arttıran, kişilere mesleki ve sosyal hareketlilik sağlayan bir olgudur (Tekeli, 1975, s. 153). Bu bağlamda göçün kökleri insanlık tarihiyle eş değer, oluşum biçimi ve sonuçları yönünden dinamik bir özellikte olduğu sonucuna ulaşılabılır.

Dünya genelinde görülen ve sanayi-teknoloji alanındaki atılımlarla doğan küreselleşme, devletler ile sınırları yakınlaştırarak siyasal mesafeleri azaltırken; sermaye, bilgi, mal ile hizmetlerin hızlı ve serbest dolaşımını sağlamış, uluslararası göçlere de ivme kazandırmıştır (Akış, 2021, s. 3). Küreselleşme ile birlikte göç; düzenli, iş gücü, sığınmacı ya da mülteciyi kapsayan çeşitli türlere ayrılarak karmaşık bir yapıyı doğurmuştur (Görgün, 2017, s. 1320). Bu bağlamda ulus ötesi göçler, göç alan-göç veren ulus devletler ile göçmenler arasında dinamik bir siyasi, sosyal ve ekonomik alan yaratmıştır (İçduygu vd., 2014, s. 262). Uluslararası göç güzergâhı, 1945 yılı sonrasında iki aşamalı olarak nitelik değiştirmiş, birinci aşama olan ve İkinci Dünya Savaşı sonrası 1945-1970 yılları arasında kapsayan dönemde, gelişmiş ülkelerde yatırımın yoğunlaştığı, üretimin genişlemesine dayanan ekonomi stratejisi ortaya çıkmıştır. Az gelişmiş ülkelerden Avrupa, Amerika ve Avustralya'nın sanayi bölgelerine göçmen işçiler getirilmiştir. 1973 Petrol Krizi neticesinde dünyada ticaret kalıpları değişmiş, 1970'li yıllarda başlayan ve sonraki yıllarda devam eden ikinci aşamaya geçilmiştir. Bu aşamada küresel göçler, ham petrol üreticisi ülkelere doğru, Orta Doğu ve Asya ülkelerini de içine alan yeni ve karmaşık göç kalıplarını meydana getirecek şekilde günümüze kadar devam etmiştir (Mutluer, 2003, s. 32).

1945 yılı itibariyle işçi göçleri, ucuz emek gücü talebi, çevre bölgeler, eski koloniler ya da Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelere elde etme isteğine bağlı olarak başlamıştır. Bu göçler daha sonra misafir ya da sözleşmeli işçi gibi kamusal siyasalar yoluyla meşrulaştırılmıştır (Faist, 2003, s. 99). 1950 yılı itibariyle Akdeniz ülkelerinden sanayileşen Avrupa ülkelerine doğru kitlesel işçi göçü hareketleri başlamış, Türkiye ve Yugoslavya gibi gelişmekte olan ülkelere iş gücü göçü halkasına daha sonra dâhil olmuştur (Unat vd., 1975, s. 1). Türkiye bu süreçte, göçü bir devlet politikası haline getirmiş, darbelerle yorulan ülkenin ekonomik sıkıntı, işsizlik, döviz darlığı gibi sorunlarına karşın ürettiği demografik bir çözüm olarak ön plana çıkmıştır (Unat, 2017, s. 1). Böylelikle Türk emek gücü tam olarak 1960 yılı itibariyle dışa açılmıştır (Aksoy, 2021, s. 297). 1960'larda Türk işçiler sadece Batı Avrupa ülkeleri rotasına yönelmişken, 1970'lerden itibaren güzergâhları Kuzey Afrika ve Orta Doğu ülkelerine çevrilmiştir. Orta Doğu ülkelerinden nitelikli ya da mesleki eğitim görmüş iş gücü Mısır, Lübnan ve Ürdün ülkelerine yönelmiştir. Kuveyt, Suudi Arabistan, Libya ve Birleşik Arap Emirlikleri el işçiliğine dayanan, nitelikli işgücü ihraç eden ülkeler arasında yer almıştır. Kendi kendine yetebilen özelliğiyle işgücü ihraç ya da ithal etmeyen ülkeler arasında Suriye ve Irak gösterilmektedir. (Unat, 2017, s. 122). Türk işçiler; Mısır, Tunus, Yemen, Filistin gibi Arap-Müslüman ülkelerinin göçmen işçileri ile eş zamanlı hareket ederek petrol üreticisi Suudi Arabistan, Kuveyt, Umman, Katar, Bahreyn, Birleşik Arap Emirlikleri ve Libya bölgesini içine alan göç güzergâhı üzerinde canlılık yaratmıştır.

Böylelikle Türkiye, 1960 yılı itibariyle her yıl yurt dışına gönderdiği yüzbinlerce işçinin dövizlerini, suni teneffüs yoluyla ülke ekonomisini canlandıran unsurlar olarak görmüştür (Ekin, 1984, s. 288). Bu canlılık 1970'li yıllardan sonra, Orta Doğu ülkelerinde devam etmiştir. Öyle ki 1973 yılında gerçekleşen Petrol Krizi neticesinde Batı Avrupa ülkeleri ekonomik olarak durağan bir döneme girmesine karşın Arap ülkeleri, kalkınma hamlelerini, hızlandırdığı altyapı

yatırımlarını göçmen işçilerce karşılama yoluna gitmiştir. Bu durum Orta Doğu ülkelerindeki birçok sektörün, Türkiye gibi işgücü pazarı fazla ülkeler açısından önemli bir fırsat oluşturmasına neden olmuştur (Gül, 1992, s. 105). Ortaya çıkan bu fırsat, Orta Doğu iş gücü göç güzergâhı üzerinde yer alan Hatay kentinde, bölgeye geçişlerin yoğun şekilde yaşanmasıyla sonuçlanmıştır.

Yöntem, Veri ve Araştırma Sahasının Genel Coğrafi Özellikleri

Araştırmada, Orta Doğu ülkelerine yönelen göçün nedenleri, tarihi süreci, organizasyonu, Hataylı işçilerin iktisadi yaşamına katkısı, memnuniyet durumu, Türkiye ekonomisine etkisi gibi hususlar irdelenmiştir. Bu minvalde küresel göç olgusuna yönelik geniş bir literatür çalışması yapılarak birinci ve ikinci el kaynaklardan yararlanılmıştır. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Türkiye İş Kurumu-İŞKUR aracılığıyla, Türkiye’den göç eden bireylerin sayısal verileri elde edilerek, ilgili veriler tablo ve grafiklerle yorumlanmıştır. Hatay’da, Orta Doğu ülkelerine çalışma amacıyla giden işçilerle saha araştırması yapılmış, nicel veriler yapılan anketlerle elde edilmiştir. Kartopu örnekleme tekniği tercih edilerek beş yüz on sekiz katılımcıya ulaşılmış, katılımcılara yirmi dokuz çoktan seçmeli, ikisi açık uçlu olmak üzere otuz bir adet soru yöneltilmiştir. Anket katılımcıları, “K-1’den” itibaren sırasıyla “K-518’e” kadar kodlanmış, açık uçlu sorulara verilen yanıtlar kod numaraları çerçevesinde belirtilmiştir. Nitel verilere ise on iki katılımcıyla yarı yapılandırılmış görüşme uygulanarak yapılan sözlü mülakatla erişilmiştir. Yapılan saha çalışmaları, Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Rektörlüğü Sosyal ve Beşerî Bilimler Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu’nun 07.08.2020 toplantı tarihli, 07 Karar No ile alınan izni çerçevesinde gerçekleştirilmiştir. Hatay ili genelinde uygulanan anketin uygulanma amaçlarını, kaynak ve hedef ülke, mezuniyet durumu, meslekler, kazançlar ve yatırımlar, giden işçilerin memnuniyet durumuna ilişkin tespitlerin sağlanması oluşturmuştur. Böylelikle saha araştırmasına dâhil olan işçilerin, Hatay’dan Orta Doğu ülkelerine yönelen emek göçü hususuna karşı bakış açıları, algıları ve deneyimlerinden hareketle çıkarımlarda bulunulmuştur.

Şekil 1: Hatay İli Çevresinin Lokasyon Haritası

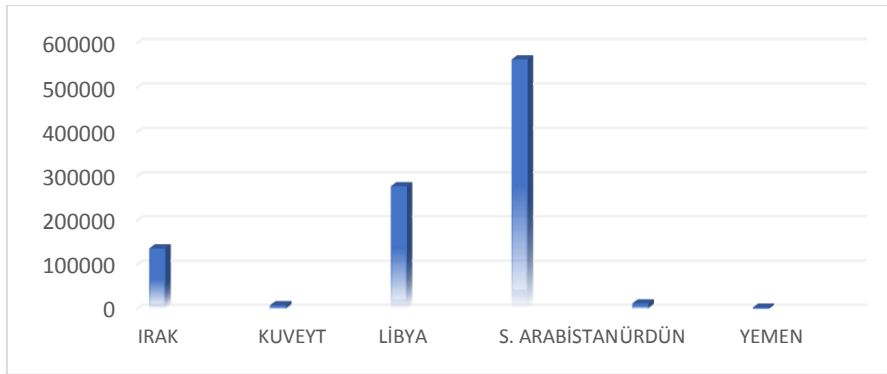
Kaynak: <http://www.cografyaharita.com>, E.T.: 25.12.2021.

Türkiye’nin en güneyinde yer alan sınır kenti konumundaki Hatay, doğudan ve güneyden Suriye, kuzeydoğudan Gaziantep, kuzeybatıdan Osmaniye, Adana, batıdan ise İskenderun Körfezi ile çevrilidir. Hatay kenti merkez ilçesi Antakya ile birlikte Altınözü, Arsuz, Belen, Defne, Dört Yol, Erzin, Hassa, İskenderun, Kırıkhan, Kumlu, Payas, Reyhanlı, Samandağ ve Yayladağı olmak üzere on beş ilçeden ibarettir. Hatay’da yerleşim yerleri açısından halk arasında Arap köyü olarak nitelendirilen birçok alanın varlığı dikkat çekerken, bu bölgelerde Arapçanın Türk fonetiğine göre konuşulduğu belirtilmektedir (Alagöz, 1944, s. 212). *Hatay*

Valiliği Kültür Envanterine göre; Hatay'ın yüzölçümü 5.403 km², denizden yüksekliği yaklaşık seksen metre olup, iklimi Akdeniz memleketlerinin tipik özelliğini taşımakta, tıpkı Marmara Denizi ve çevresi, Çanakkale ve Gelibolu dolaylarında olduğu gibi rüzgârlı bir bölge olarak değerlendirilmektedir (Alagöz, 1944, s. 207). Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi verilerine göre Hatay nüfusunun 2020 yılı itibariyle 1.659.320 olduğu bilinmektedir (<https://biruni.tuik.gov.tr/medas>, Erişim tarihi: 25.12.2021). Hatay, 1940 yılından itibaren Türkiye ortalamasının üzerinde yaşadığı nüfus artışıyla, km²'ye düşen insan sayısı fazlalığı yönünden nüfus yoğunluğu en fazla olan iller arasında gösterilmektedir (Korkmaz vd., 2011, s. 32). Hatay ekonomisinde, sınır kapılarından Orta Doğu ülkelerine doğru yapılan sanayi ve tarım ürünlerine dayalı ticaret önemli bir paya sahip olurken diğer yandan tarih, kültür, inanç ve deniz turizmi açısından da önemli bir potansiyel taşımaktadır (Korkmaz vd., 2011, s. 35-37).

Türkiye'den Orta Doğu Ülkelerine Yönelen Göçün Tarihsel Süreci

Batı Avrupa ülkeleri, 1973 yılında gerçekleşen Petrol Kriziyle ekonomik durağanlaşma sürecine girerek yabancı iş gücü talebini sınırlandırmış, bu işçilerin ülkelere dönüşünü özendirici politikalar izlemiştir. Buna karşın Orta Doğu'da petrol ihraç eden ülkelerin gelirlerinde büyük bir artış yaşanmış, altyapı yatırımlarını hızlandırmak isteyen Orta Doğu ülkelerinde emek yoğun işlerde çalışmak üzere çok fazla işgücüne ihtiyaç duyulmuştur. Orta Doğu ülkelerinde gelişen birçok sektör, Türkiye gibi işgücü pazarı fazla ülkeler açısından önemli bir fırsata dönüşmüştür. 1970'li yıllar itibariyle Orta Doğu ülkelerindeki işgücü talebi, Türk ve Pakistan kökenli işçilerce karşılanmıştır. Bölgedeki yoğun iş gücü talebinin merkezi, zamanla bölge dışından Güney Asyalı ve Uzak Doğulu işçilere kaymıştır (Kurtuluş, 2000, s. 12-14). Bu yönüyle Orta Doğu ülkeleri, pek çok milletten işçi için olduğu gibi, Türk işçileri için de yeni bir umut kapısı haline gelmiştir. Fakat bölgenin, ülke içi ve dışı siyasal krizlerden, petrol fiyatlarındaki hareketlenmelerden etkilenmesinin sonucunda yıllar içinde sayısal dalgalanmalara sebep olduğu açıklanmaktadır (Kahraman, 2012, s. 1168)

Grafik 1: Orta Doğu Ülkelerine Yönelen Türk İşçilerin Ülkelere Göre Dağılımı

Kaynak: Türkiye İş Kurumu-İŞKUR, İstatistik Yıllığı Tablolari 1967-2020 Orta Doğu Ülkelerine Yapılan İşçi Göndermeleri.

Grafik 1'de 1967 yılından 2020'ye kadar Türkiye İş Kurumu verilerine göre Türkiye'den Orta Doğu bölgesine giden işçilerin ülkelere göre dağılımı gösterilmiştir. Bu durumda Orta Doğu bölgesindeki Türk iş gücünün en istikrarlı ülkelerini Libya ve Suudi Arabistan oluşturmaktadır, bunu sırasıyla Libya, Irak, Ürdün, Kuveyt ve Yemen takip etmektedir. Buna göre Orta Doğu ülkelerine yaşanan ilk iş gücü göç akımı 1967 yılında başlarken, 1974 yılından itibaren bölgeye yaşanan göçlerde önemli artışlar meydana gelmiştir. Orta Doğu ülkelerine olan göçün zirve noktasını, 1981-1982 yılları arasında yaşanan işçi göçü akımı oluşturmuştur. Mustafa Mutluer, Orta Doğu ülkelerine yapılacak bayındırlık işleri için Türk özel sektör temsilcileri ile yapılan ikili anlaşmaların bu sıçrayışın temel altyapısını oluşturduğunu ifade etmektedir (Mutluer, 2013, s. 56). 1990'lı yılların ortalarına kadar Orta

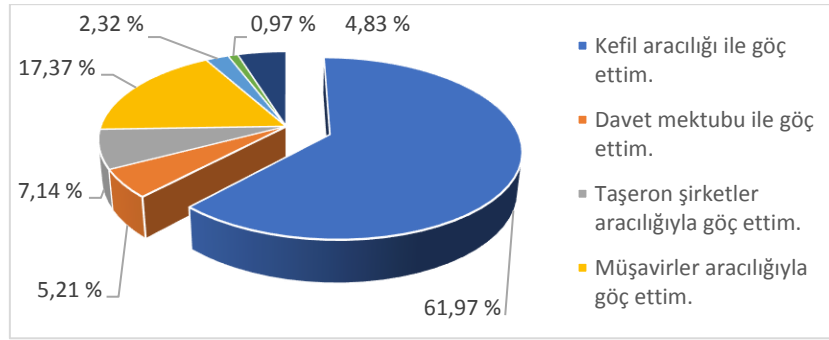
Doğu'ya yönelen emek göçünün, diğer bölgelere yönelen göçe karşın oldukça yüksek olduğu görülse de 1990 yılında meydana gelen Körfez Krizi ve petrol zengini ülkelerin büyük çoğunluğunun altyapı projelerini tamamlaması, Orta Doğu'ya yaşanan göçlerde duraklama devrine girilmesine neden olmuştur. Türk işgücünün göç güzergâhı, olumsuz koşullar neticesinde Bağımsız Devlet Topluluğu ülkelerine yönelmiş; Ahmet İçduygu farklılaşan güzergâhın, Türkiye'den yeni bölgeye yönelen farklı bir göç dalgası yarattığını ifade etmiştir (İçduygu, 2006, s. 65). Ancak Türk iş gücü göçlerinin Orta Doğu ülkelerine olan serüveni zaman içinde değişmiş olsa da Orta Doğu ülkelerinin cazibesinin Türk işçiler için hiç bitmediğini söyleyebiliriz.

Hatay'dan Orta Doğu Ülkelerine Giden İşçilerin Yapısal Analizine Dair Bulgular

Hatay'dan Orta Doğu ülkelerine çalışma amacıyla giden işçilerin bir kısmına tatbik edilen saha araştırmasıyla, çalışma grubunu tanımaya, özelliklerini belirlemeye, göç organizasyonunu ortaya çıkarmaya yönelik bulgulara ulaşılmış ve değerlendirmeler yapılmıştır. Buna göre çalışma grubunun büyük çoğunluğunu, Hatay'dan Orta Doğu coğrafyasının iş cazibesine kapılan, (%75, 48) evli, (%47,88) otuz-kırk dört yaş aralığında, (%72,01) kendi iş alanlarında yetenekli ve kalifiye, (%96,53) erkek bireyler oluşturmaktadır. Orta Doğu ülkelerine giden Hataylı işçilerin çoğunun evli olmasının, Hataylı işçiler arasında göç sürecinin evlendikten sonra da devam ettiğini göstermekte, ancak bölgeye giden kadın oranının oldukça düşük olması (%3,47), Türk işçilerin iş amaçlı gittiği Arap ülkelerine çoğunlukla eşlerini götürmeyi tercih etmediğini göstermektedir. İşçilerin aileleriyle birlikte gitmeyiip tek başına gidiyor olmaları Orta Doğu ülkelerinde kalıcı bir yaşam kurmak amacını taşımadıklarını göstermektedir. Bu açıdan bakıldığında Orta Doğu'ya gerçekleşen işçi göçlerini Avrupa'ya yapılan göçlerden ayırmak mümkündür. Ayrıca Hatay ilinden Orta Doğu'ya yönelen işçilerin ilçeler bazında katılımcı yoğunluğunun sıralaması (%26,45) Samandağ, (%24,13) Defne ve (%20,85) Antakya olarak görülmekte, bu durum Hatay'dan gerçekleşen göçün, kentte Arapça konuşulan ilçelerden daha fazla yaşandığını göstermektedir. Böylece dil yatkınlığı ve ulaşım imkânlarının sağladığı rahatlığın, Hataylı işçilerin Orta Doğu ülkelerini tercihini güçlendirdiği, işçilerin göç sürecinde uyum sürecini kolaylaştırdığı sonucuna ulaşılmaktadır. Diğer yandan katılımcıların (%53,86) yarısından fazlasının henüz lise düzeyinin altında eğitime sahip olduğu görüldüğünde, bu oran, Arap ülkelerine yönelen Hataylı işçilerin eğitim seviyesinin düşük olduğunu, gençlerin erken yaşlarda yurt dışına çıktığını göstermesi bakımından önem taşımaktadır. Diğer yandan katılımcılar meslekleri yönünden değerlendirildiğinde (%23,75) berberlik ilk sırada yer almakta, buna tır şoförlüğü, kaynakçılık, mobilyacılık, oto tamirciliği gibi mesleklerin yanı sıra gıda sektörü ve inşaat sektörü gibi farklı meslek gruplarının da eklendiğini söyleyebiliriz. Meslek gruplarının türü ve çeşitliliği göz önüne alındığında, Hatay'dan Orta Doğu'ya giden işçilerin emek yoğun işlerde çalıştığı sonucuna ulaşılmaktadır. Bu durum, Orta Doğu'da petrol ekonomisine bağlı zenginleşen yerli halkın, birtakım işlerin icrasından imtina ettiğini göstermekte, bu işlerin dışarıdan gelen göçmen işçilerce çözüme kavuşturulduğu, böylelikle bölgedeki birtakım mesleklerin göçmen işi olarak algılandığı söylenebilir.

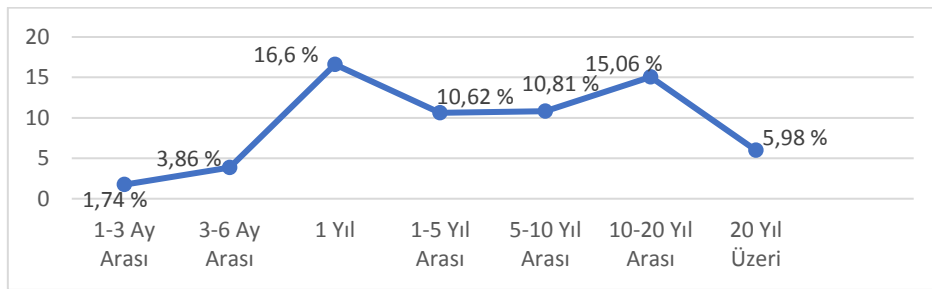
Hataylı işçilerin Orta Doğu ülkelerindeki göç organizasyonuna ilişkin katılımcıların gittiği Arap ülkelerine bakıldığında (%70,08) Suudi Arabistan başı çekmektedir. Bu ülkeyi (%11,58) Katar, (%5,21) Kuveyt, (%2,9) Bahreyn, (%2,7) BAE, (%0,97) Libya, (%1,16) Irak, (%0,77) Umman ve (%4,63) diğerleri takip etmektedir. Bu durum, Orta Doğu ülkelerine giden Hataylı işçilerin kendini bir ülke ile sınırlamadığını, birçok işçinin gittiği Arap ülkesinin zaman içerisinde farklılaştığını göstermiştir. Yapılan görüşmelerde farklılığın oluşmasında, ülkeler arasında dönemsel olarak yaşanan siyasal, iktisadi ve sosyolojik krizlerin, farklılaşan giriş teamüllerinin, vize uygulamaları ve masrafları gibi unsurların etkili olduğu belirtilmiştir.

(Mustafa Kızıldağ, kişisel görüşme, Kasım 2020). Hataylı işçilerin Orta Doğu ülkelerinde karşılaştığı vize, yıllık oturma izni masrafları, hayat pahalılığı gibi etkenlerin sürekli artış göstermesi, kendilerini farklı ülke arayışlarına sürüklediğini göstermiştir.

Grafik 2: Katılımcıların Yurt Dışına Hangi Aracılıklarla Göç Ettiğine Dair Soruya Verdikleri Yanıtların Yüzdeleri Dağılımı

Grafik 2'ye göre, Hatay'dan Orta Doğu ülkelerine giden işçilerin büyük çoğunluğunu kefil aracılığı ile gidenler oluşturmaktadır. Kefil sisteminin işçiler tarafından tercih edilmesinin sebebi ise bu yöntemle gidilen Orta Doğu ülkelerinde kolay çalışma izni almaları olmuştur. Fakat kefalet sisteminde, yabancı işçi varlığının Suudi Arabistan'da hiçbir anlam ifade etmediği, kefillerin işçilerin pasaportlarına el koyduğu, bu uygulamanın kefil açısından adeta bir güvence olarak görüldüğü aktarılmıştır. (Murat Savaşgür, kişisel görüşme, Aralık 2020). Kefalet sisteminin Orta Doğu ülkelerinde zamanla farklılaştığı bilinmektedir. Öyle ki Suudi Arabistan'da kefilin sadece işçi vizesi çıkardığı, her ay ücretini tahsil ettiği ve konsolosluk işlemlerinde aracı rolünden ibaret kaldığı öne sürülmüştür. (Mehmet Karabay, kişisel görüşme, Kasım 2020). Öte yandan katılımcıların, Orta Doğu ülkelerindeki barınma problemini çoğunlukla (%34,94) "iş arkadaşlarıyla birlikte yaşayarak" veya (%14,86) "akrabalarının yanında kalarak" çözdüğü, bunun da Hataylı işçilerin Arap ülkelerindeki sosyal sermayesine vurgu yapması açısından önem taşıdığını söyleyebiliriz. Hataylı işçilerin, Orta Doğu ülkesine kendisinden önce giden akraba, arkadaş vs. ile kurduğu bağlantılarıyla, iki bölge arasında sosyal ağların meydana geldiği bunun da göç masraflarının en aza indirilmesi ve göçün getirdiği riskleri ortadan kaldırması açısından rahatlık sağladığı sonucuna ulaşabiliriz.

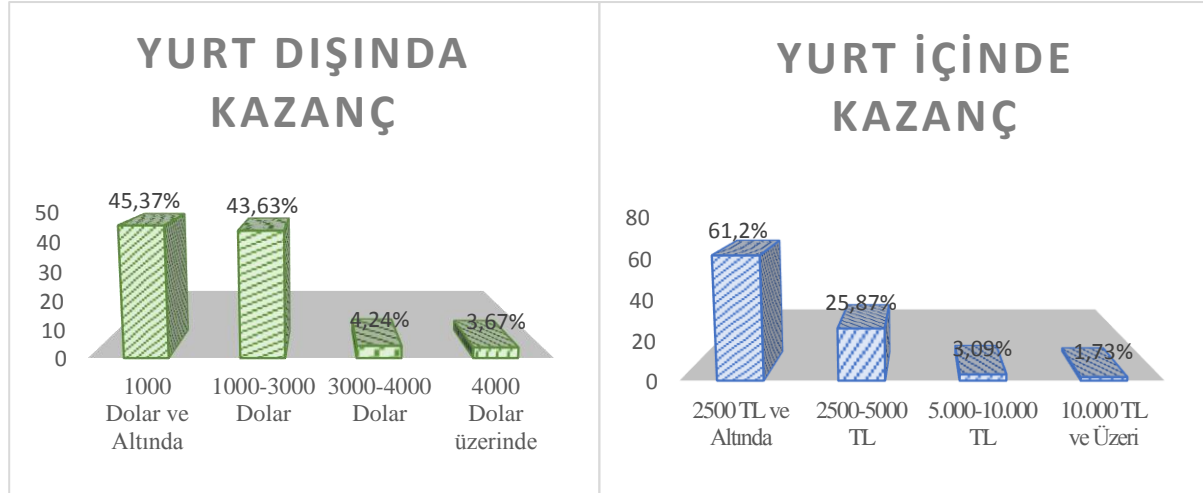

Grafik 3. Katılımcıların Gittiği Ülkede Kaldıkları Sürenin Tespitine İlişkin Yanıtlarının Oransal Dağılımı

Diğer yandan grafik 3, bir ile yirmi yıl arasında Arap ülkelerinde çalışan Hataylı katılımcıların oranları toplamının (%36,49) yoğunlukta olduğunu göstermektedir. Hataylı işçiler, gittikleri Orta Doğu ülkesinde kısa zamanda para biriktirip, memleketine dönerek evlendiklerini, daire sahibi olduklarını anlatmakta, fakat işçilerin çoğu evlendikten kısa bir süre sonra Orta Doğu göç ağına tekrar katıldığını aktarmaktadır. (Serkan Kızıldağ, Aralık 2020). Bu durum Hataylı işçiler arasında öncelikle kısa vadeli planlar doğrultusunda düşünülen Orta Doğu göç zincirinin uzun vadeye yayıldığını göstermesi açısından önem taşımaktadır.

Hataylı İşçilerin Elde Ettiği Kazançlar, Yatırımlar ve Çalışma Hayatına İlişkin Bulgular

Orta Doğu ülkelerine giden Hataylı işçilerin elde ettiği kazançların, ömür boyu yetecek zenginleşmeyi sağlayıp sağlamadığını irdelemek amacıyla çeşitli sorular soruldu. Hataylı işçilerin ekonomik durumuna ilişkin “Yurt dışında çalışmak ekonomik durumunuzu nasıl etkiledi?” şeklindeki soruya katılımcıların çoğu (%73,94) “Gelirim arttı” şeklinde yanıt verdi. Dolayısıyla Hataylı işçilerin, Arap ülkelerinde çalışmanın ekonomik geliri arttırdığı kanaatinde birleştiğini rahatlıkla söyleyebiliriz.

Grafik 4: Katılımcıların Yurt İçi ve Yurt Dışı Kazançlarının Oransal Dağılımı

Grafik 4’te, ankete katılan Hataylı işçilerin Türkiye ve yurt dışındaki kazançlarının kıyaslanmasına ilişkin bilgi verildi. Buna göre, Hataylı işçilerin (%61,2) çoğunluğunun yurt içindeki gelirinin iki bin beş yüz TL’nin altında olduğu görülürken, Orta Doğu ülkelerinde ise bu gelirin üç bin dolara kadar sahip olanlarının oranı (%89)’u buldu. Hataylı işçilerin ülkelerinde bu denli düşük gelire sahip olmaları, asgari yaşam standartlarının çok altında kaldıklarını göstermesi bakımından önemlidir. Konuya ilişkin anket katılımcılarından Hataylı bir fırıncının görüşleri şu şekilde oldu:

K- 110: “Hemen her Defne sakini gibi ben de tanıdık vasıtasıyla geldim. Vize sorunu ve yahut ciddi bir masraf gerekmeden buraya gelinebiliyor. Ben bir fırıncıyım. Beş sene önce üç bin riyal alıyordum. Beş yılda bu miktar dört bin iki yüz elli riyale yükseldi.”

Hataylı işçiler, ekonomik kazançlarının Orta Doğu ülkelerinin yapısal özelliklerine göre değiştiğini aktarmıştır. Örneğin Kuveyt, Katar gibi ülkelerin, Orta Doğu’da yerli nüfusu az, geliri yüksek ülkeleri oluşturduğuna dikkat çekmiş, buna karşın Suudi Arabistan’ın oldukça yüksek nüfusa sahip olduğunu belirtip, buradaki kazancın nüfusu az olan diğer Orta Doğu ülkelerine kıyasla düşük olduğunu dile getirmiştir. (Vahit Doş, kişisel görüşme, Kasım 2020). Fakat bu ülkelerdeki kazancın Suudi Arabistan’a göre fazla olmasına karşın, tasarruf imkânı yoksunluğuna da dikkat çekmek gerekir. Çünkü Kuveyt, Katar gibi sosyo-kültürel faaliyetlerin yoğun olduğu ülkelerde işçilerin kazançları fazla olsa da giderlerinin Suudi Arabistan’a göre oldukça yüksek olduğu bilinmektedir.

Hataylı işçiler, Suudi Arabistan’ın yabancı işçilere uyguladığı sıkı ve zorlayıcı tedbirler kapsamında kendilerini rahat hissetmediklerini, yoğun çalıştıklarını, buna karşın refah seviyesi yüksek ve yerli nüfusu az diğer Arap ülkelerinde mesai süresinin kısa olduğunu, fakat o ülkelerde de yaşamın akıcılığına ayak uyduran işçilerin kazançlarını da büyük oranda tükettiklerini belirtmiştir. (Metin Savaşgür, kişisel görüşme, Kasım 2020). Bu minvalde Suudi Arabistan’daki sosyal hayat yoksunluğunun, Hataylı işçileri tasarruflu kıldığı anlaşılmaktadır. Hataylı işçiler tarafından Suudi Arabistan’ın gelir yüksekliği sebebiyle tercih edildiğini,

işçilerin diğer Arap ülkelerine kıyasla Suudi Arabistan’da daha çok birikim yaptıklarını ifade edebiliriz. Öte yandan, Orta Doğu ülkelerinde Türk işçilerin yanı sıra, farklı milletlerden pek çok yabancı iş gücüne de rastlanıldığı; Filipinler, Endonezya ve Pakistan gibi ülkelere gelen işçilerin aldığı ücretlerin Türk işçilere göre oldukça düşük olduğu bilinmektedir. Katılımcılar arasından konuya ilişkin şu görüşe yer verilmiştir:

K- 190: “Libya’da kaldığım süre boyunca pek çok Magripli, Sudanlı, Habeşli, Cezayirli, Pakistanlı ve Hintlinin ben Türküm dediğine şahit oldum.”

Bu durum bölgede pek çok milletten insanın Türklere duyulan sempaticiden faydalanmak istediğini de göstermektedir. Türk işçilerin, bölgedeki herhangi bir Arap ülkesinde diğer ülke işçilerinin ortalama üç-dört katı kadar fazla kazandığı bilinmektedir. Aylık ortalama üç bin riyal geliri olan Orta Doğu ülkelerinde, bir Pakistanlının ancak bin riyal dolaylarında ücret alabildiği, Türk işçilere duyulan güvenin oldukça yüksek olduğu, emek yoğun işlerde Türk işçilerin maharetinin, Arap ülkelerinde iyi bir izlenim bıraktığı dile getirilmiştir. (Nurettin Yüksel, kişisel görüşme, Aralık 2020).

Bu minvalde Hataylı işçilerin çoğunun da Orta Doğu ülkelerinde iktisadi sistemi çözen, deneyimli birer işçi haline geldiği ortaya çıkmıştır. Kefillerin imzacı konumundan yararlanan Hataylı işçilerin, Suudi Arabistan’da iş yerini kendi standartları doğrultusunda bulduğunu, kefilini kendisinin tercih ettiğini, her ay kefalet ücretini ödediğini, bulunduğu dükkânın işletmesini tamamen üstlendiğini, dükkâna personel ihtiyacı hissettiğinde kefilinden işçi vizesi talep ettiğini aktarmıştır. (Hayrettin Güvercin, kişisel görüşme, Kasım 2020). Hatta Hataylı işçilerin bir dönem Türk işletmecilerin kefillerinden aldığı ücretsiz vizelerin, Hatay’da para karşılığında satıldığı da belirtilmiştir. (Kenan Kızıldağ, kişisel görüşme, Aralık 2020).

Hataylı işçilerin göç sonrası ekonomik durumunu tespiti için yapılan değerlendirmede, Orta Doğu ülkelerinde çalışan pek çok Türk işçinin birikimlerinin büyük sermayeler oluşturmadığı anlaşılmıştır. Katılımcılara sorulan “Yurt dışından elde ettiğiniz geliri nasıl değerlendirdiniz?” sorusuna verilen yanıtların dağılımı aşağıda gösterilmiştir.

Tablo 1: Yurt Dışından Elde Edilen Gelirlerin Değerlendirilmesi Tespitine İlişkin Yanıtların Dağılımı

1. Yanıt	2. Frekans	3. Yüzde (%)
4. Ev Aldım	5. 238	6. 45,95
7. Araba Aldım	8. 42	9. 8,11
10. Arsa Aldım	11. 21	12. 4,05
13. Döviz Aldım	14. 18	15. 3,47
16. Birikim Yaptım	17. 133	18. 25,68
19. Yanıtsız	20. 66	21. 12,74
22. Toplam	23. 518	24. 100

Hataylı işçilerin Orta Doğu ülkelerine daha iyi bir yaşam arzusuyla giderek, yaptığı birikimleri kendi ülkesinde değerlendirme yoluna gittiği açıktır. Yapılan birikimlere bakıldığında, ev alanların (%45,95) ve birikim yapanların (%25,68) gibi oranlarla başı çektiği görülmektedir. Bu tablo, Hataylı genç işçiler arasında yurt dışına yapılan göçlerin temel sebebinin evlilik masraflarının giderilmesi olarak görüldüğünü destekler nitelikte olmuştur.

Diğer yandan katılımcılara, “Türkiye’de oturduğunuz evin cinsi nedir?” sorusuna verilen yanıtların dağılımı aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 2: Katılımcıların Türkiye’de Oturduğu Evin Cinsine Yönelik Soruya Verdiği Yanıtların Dağılımı

1. Yanıt	2. Frekans	3. Yüzde (%)
4. Gecekondu	5. 11	6. 2,13
7. Müstakil Ev	8. 266	9. 51,35
10. Apartman Dairesi	11. 233	12. 44,98
13. Villa	14. 4	15. 0,77
16. Yanıtsız	17. 4	18. 0,77
19. Toplam	20. 518	21. 100

Tablo 2, Orta Doğu ülkelerinde çalışan Hataylı işçilerin büyük çoğunluğunun Türkiye’de “Müstakil Ev” (%51,35) veya “Apartman Dairesinde” (%44,98) yaşamını sürdürdüğünü göstermektedir. Bu veriler yurt dışında çalışan Hataylı işçilerin, yaptıkları birikimle büyük sermayedarlara dönüşmediğini ortaya çıkarması bakımından önemlidir. Orta Doğu’ya giden işçilerin çalıştıkları ülkelerde büyük şirketler kuramamaları, Avrupa’ya giden işçiler gibi kalıcı olarak yerleşme ideali taşımamalarından da kaynaklanmış olabilir. Yapılan görüşmelerde Hataylı işçiler, elde ettikleri kazançlarının yaşamı boyunca konfor sürecek zenginleşmeye sebebiyet vermediğini, ülkelerindeki birikimlerini uzun vadede gerçekleştirdiklerini, evlilik sonrası göç ağına tekrar dâhil olduklarını aktarmıştır. (Yasin Kızıldağ, kişisel görüşme, Aralık 2020). Buradan hareketle, Orta Doğu ülkelerine çalışma amacıyla giden Hataylıların, göç süreci boyunca yaşamlarını idame ettirecek kadar gelir elde ettiklerini, memleketlerine kesin dönüş yaptıklarında ise kendi alanlarındaki mesleklerine devam ettiklerini rahatlıkla ifade edebiliriz.

Hataylı İşçilerin Orta Doğu’ya Göçünün Memnuniyet Düzeyine Dair Bulgular

Hataylı işçilerin Orta Doğu ülkelerindeki memnuniyet düzeyini; işçilerin beklentileri, göç sürecinde yaşanan deneyimler, gidilen ülkedeki ekonomik kazanç ve sosyal yaşantı gibi faktörlerin belirlediğini ifade edebiliriz. Katılımcılara sorulan “Yurt dışında kalıcı olarak yerleşmeyi düşündünüz mü?” sorusuna beş yüz on (%98,46) yanıt alındı. Sekiz (%1,54) katılımcı bu konu hakkında bilgi vermek istemeyerek soruyu cevapsız bıraktı. Dört yüz yirmi dört (%81,85) katılımcı “Hayır, İstemedim” seçeneğini işaretledi. Katılımcılardan elli dokuzu (%11,39) soruya “Evet, çabalıyorum”, yirmi yedisi (%5,21) “Evet, yerleştim” cevabını verdi. Bu durum, katılımcıların Orta Doğu ülkelerinde (%81,85) oranında kalıcı olarak yerleşmek istemediğini ortaya koydu. Bunun sebepleri irdelendiğinde bölgede hissedilen idari ve toplumsal baskı, yoğun iş saatleri gibi faktörlerin etkili olduğu anlaşılmaktadır. Bölgedeki yüksek mesai saatleri, hukuki sıkıntılar, düşük ücretler, işçi haklarının kefil ekseni etrafında oluşturulması, sözleşmelerle herhangi bir güvence sağlanmaması, bölgenin zorlu iklimsel faktörlere sahip olması gibi etkenlerin bölgedeki daimî yerleşimin önündeki engeller olduğu dile getirilmektedir. (Hüseyin Yıldırım, kişisel görüşme, Aralık 2020).

Diğer yandan katılımcılara “Deneyimlerinizden hareketle başkalarına aynı koşullarda çalışmayı tavsiye eder misiniz?” sorusuna, beş yüz on (%98,46) yanıt alındı. Sekiz (%1,54) katılımcı yanıt vermekten kaçındı, iki yüz altmış sekizi (%51,74) “Kısmen denenebilir”

seçeneğini tercih etti. Seksen sekizi (16,99%) “Evet, kesinlikle tavsiye ederim” cevabını aktardı. Yüz elli dört (29,73%) katılımcı ise “Hayır, pişmanım” seçeneğini işaretleyerek Arap ülkelerinde çalışmayı hiç kimseye önermediğini ifade etti. Bu durum katılımcıların (%29,73)’ünün Orta Doğu ülkelerine gitmeyi başkalarına tavsiye etmediğini, kalan (%68,73)’ünün ise yaşanan göç deneyiminin, denenebilir olarak gördüğünü gösterdi. Bu yönden Hataylı işçiler, göçe karar verme sürecinde güvenilir bağlantılar kurmanın önemine değinerek, yaşam kalitesini yükseltici vaatler doğrultusunda, kefalet sisteminden ziyade şirketler aracılığıyla göçe karar verilmesi gerektiğine inanmaktadır. (İsmail Savaşgür, kişisel görüşme, Kasım 2020). Bu bağlamda Hataylı işçilerin Orta Doğu ülkelerindeki memnuniyet düzeyinin, göçün gerçekleşme koşullarına bağlı olarak değiştiği, şirketler aracılığıyla, legal yollarla gerçekleşen göç süreci yönetiminden alınan verimin ve memnuniyetin üst düzeyde olduğu müşahede edilmiştir.

Sonuç

Türkiye, 1960 yılı sonrası iş gücünü dışa açan ülkeler arasında yer almıştır. Ülkeden ilk işçi göçleri 1970’li yıllara kadar Batı Avrupa ülkelerine yönelikken, bu istikamet 1973 yılı itibarıyla Orta Doğu ve Kuzey Afrika ülkelerine doğru farklılaşmıştır. Orta Doğu ülkelerinin artan petrol gelirleriyle büyük bir kalkınma hızı yakalaması neticesinde Türk Hükümetleri, Orta Doğu’ya göçü kolaylaştırıcı politikalar üretmiştir. Bu dönem gerek Türk müteahhitlik firmaları gerekse bireysel çabalarla bölgeye giden Türk işçilerinin, Orta Doğu ülkelerinin imarı noktasında önemli bir rol üstlendiğini savunabiliriz. Türkiye’nin farklı kentlerinden Orta Doğu ülkelerine emek gücü yönelse de Hatay’ın bu şehirlerarasında önemli bir yeri olduğu gözlenmiştir. Hataylı işçiler, dilin kolaylaştırıcı etkisi, ulaşım konforu, ekonomik kazanç yüksekliğinin etkisiyle Orta Doğu’yu avantajlı görerek bölgenin farklı ülkelerine dağılmıştır. Türkiye İş Kurumu-İŞKUR verilerine göre sadece 1978-2005 yılları arasında 96.164 Hataylı işçinin dünyanın çeşitli ülkelerine çalışma amacıyla gittiği tespit edilse de bu rakamın Türkiye istatistiklerine yansımaya, resmi verilerin çok ötesinde olduğu tespit edilmiştir. Öyle ki Hatay’dan Orta Doğu ülkelerine yönelen göçe bakıldığında, resmi rakamlara yansımaya, illegal gidişlerin ağırlıkta olduğu bir yapıda seyrettiği ortaya çıkmıştır.

Hatay’dan bölgeye yönelen emek gücünün istikrarlı ülkelerinin, Suudi Arabistan ve Libya olduğu ortaya çıkmıştır. Bu ülkelere gidenlerin çoğunun, Batı Avrupa ülkelerinde görülen karşılıklı iş gücü anlaşmalarıyla değil, bireysel çabalarla ulaştığı, sadece bazı işçilerin şirketler vasıtasıyla, kalan büyük bir çoğunluğunun ise kefalet sistemiyle bölgede varlık gösterdiği müşahede edilmiştir. Hataylı işçilerin Orta Doğu ülkelerinde yabancı işi olarak görülen emek yoğun sektörlerde faaliyet gösterdiği, alanında pek maharetli olduğu, bu sebeple çalışılan ülkede yabancı işçiler arasında yüksek kazançta sahip olanlar arasında yer aldığı tespit edilmiştir. Çoğunluğu kalifiye, yarı kalifiye ustaların oluşturduğu Hataylı işçilerin faaliyet alanının, kefilin gözetiminde aylık esasına göre çalışılarak başladığı görülmüştür. Fakat Hataylı işçilerin, zamanla kefilin imzacı konumuna getiren, bölgede artık iş sistemini çözen birer profesyonel haline aldığı anlaşılmıştır. Bu işçilerden bölgeye şirketler aracılığıyla gidenlerin; maddi gelir, sosyal yaşam olanakları açısından oldukça iyi konumda olduğu, kefalet sisteminde bölgeye gidenlerin ise kazanç ve sosyallik oranının düştüğü belirlenmiştir. Hataylı gençlerin, evlilik planlarını Orta Doğu ülkelerine yapacağı göç hedefi ile idealize ettiği fakat evlilik sonrasında da göç sürecini devam ettirdiği ortaya çıkmıştır. Hataylı işçilerin evlilik sonrasında da Orta Doğu ülkelerine yönelik emek göçü sürecini devam ettirmesi, iki bölge arasındaki geçişlerin devamlı tekrarlandığı sonucunu doğurmuştur.

Öte yandan Hataylı işçilerin, kültürel sermayesi, sosyal ağları aracılığıyla göçün getirdiği maddi ve manevi riskleri minimize ettiği; fakat işçilerin Orta Doğu ülkelerindeki birikiminin büyük bir zenginleşmeye yol açmadığı ortaya çıkmıştır. Ancak Hataylı işçi

göçlerinin ülke ekonomisine önemli katkı sağladığı yadsınamaz bir gerçeklik olarak dikkat çekmiştir. Bölgesindeki genç işsizlik oranının azalmasına katkı yapan Hataylı işçilerin, ülkesine döviz girdisi sağladığı, yatırımlarını memleketinde gerçekleştirdiği ve böylelikle Türkiye'nin önemli ekonomik zincir halkalarından birini oluşturduğu tespit edilmiştir. Son yıllarda, ülkeler arası geçişlerde aranan kriterlerin fazlalığı, Orta Doğu ülkelerinde görülen hayat pahalılığı, vize masraflarının artışı, ilgili ülke para birimi değerinin Türkiye'de gittikçe düşmesi bölgeye yönelen göç trendini azaltmış olsa da Hataylı işçilerin sürekli geçişleri iki bölge arasındaki göçün bitmeyeceğini göstermektedir.

Kaynakça

- Abadan, U.N., Keleş, R., Penninx, R., Renselaar, V. H., Velzen, L.V. ve Yenisey, L. (1975). *Göç ve gelişme uluslararası işçi göçünün Boğazlıyan ilçesindeki etkileri üzerine bir inceleme*. Ankara: Türk Matbaacılık Sanayi.
- Abadan, N. U. (2017). *Bitmeyen göç konuk işçilikten ulus ötesi yurttaşlığa*. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Acar, A. (2017). İç göçler sonucu hayat tarzında meydana gelen değişimler. O. Köse (Ed.), *Geçmişten Günümüze Göç 2* (ss. 939-953). Samsun, Canik Belediyesi Kültür Yayınları.
- Akış, S.K. (2021). *Türkiye örneğinde uluslararası emek göçü ve politika gelişimi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Aksoy, Z. (2012). Uluslararası göç ve kültürlerarası iletişim. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5(20), 292-303.
- Alagöz, C. (1944). Coğrafya gözüyle Hatay. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi* 2(2), 203-216.
- Castles, C. ve Miller, M.J. (2008). *Göçler çağı modern dünyada uluslararası göç hareketleri*. (B. U. Bal ve İ. Akbulut Çev.) İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı. (2017). *Dış ilişkiler ve yurt dışı işçi hizmetleri genel müdürlüğü 2016 yılı raporu yurt dışındaki vatandaşlarımıza ilişkin gelişmeler ve sayısal bilgiler*. Erişim tarihi: 28 03 2021, <https://www.csgb.gov.tr/yayinlar/raporlar/dis-iliskiler>.
- Ekin, N. (1984). Türkiye'den dış göçün 25. yılında: beklentiler ve gerçekler. *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, 43(1-4), 283-293.
- Faist, T. (2003). *Uluslararası göç ve ulusaşırı toplumsal alanlar*. İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Görgün, M. (2017). Küreselleşme sürecinde göçmen ilişkileri ağının önemi. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 22 (Göç Özel Sayısı), 1317-1327.
- Gül, A. (1992). Orta Doğu ülkelerinde Türk işgücü ve bu ülkelerin işgücü açığı. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi* 0 (37-38), 103-109.
- İçduygu, A., Erder, S. ve Gençkaya Ö.F. (2014). *Türkiye'nin uluslararası göç politikaları 1923-2023 ulus-devlet oluşumundan ulus-ötesi dönüşümlere*. İstanbul: Mirekoç Koç Üniversitesi Göç Araştırmalar Merkezi.
- İçduygu, A. (2006). *Türkiye-Avrupa Birliği ilişkileri bağlamında uluslararası göç tartışmaları*. İstanbul: Mikado Matbaacılık TÜSİAD Yayın No: T/2006-12/427.
- Türkiye İş Kurumu. (1978-2021). *İstatistik yıllıkları 1961-2020 yıllık tabloları*. Erişim tarihi: 25 12 2021, <https://www.iskur.gov.tr/kurumsal-bilgi/istatistikler>.
- Kahraman, S. Ö. (2012). Türkiye'den Orta Doğu-Kuzey Afrika (ODKA) ülkelerine işgücü göçünün kuramsal ve mekânsal değerlendirmesi. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi* 9(2), 1158-1178.
- Acar, A. (2017). İç göçler sonucu hayat tarzında meydana gelen değişimler. O. Köse (Ed.), *Geçmişten Günümüze Göç 2*. Canik Belediyesi Kültür Yayınları, 939-953.

-
- Korkmaz, H., Çetin, B., Özşahin, E., Karataş A. ve Bom A. (2011). Hatay coğrafyası. Y. Bulut (Ed.), *Hatay*. Hatay Valiliği Yayınları, 21-38.
- Kurtuluş, B. (2000). Uluslararası göç odağı: Orta Doğu. *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası* 50(1-4), 11-18.
- Mutluer, M. (2013). *Uluslararası göçler ve Türkiye*. İstanbul: Çantay Kitabevi.
- Tekeli, İ. (1975). Göç teorileri ve politikaları arasındaki ilişkiler. *Orta Doğu Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Dergisi*, 1(1), 153-176.
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2021). *Merkezi dağıtım sistemi*. Erişim tarihi: 25 12 2021, <https://biruni.tuik.gov.tr/medas>.
-